

Festtal vid Åbo Akademis 100-årsjubileum i Vasa, 14.12.2018 – Nils Torvalds, EU-parlamentariker

Ärade festpublik!

Jubileum lockar alltid till att kasta blicken bakåt, till tiden för jubileumsföreteelsens uppkomst. I det här fallet blir lockelsen dessutom av ganska personliga orsaker speciellt stor. Det var min morfar som den 14 april 1907 publicerade ett upprop under rubriken Ett svenskspråkigt universitet i Finland – Kunde Åbo akademi återupprättas. Småningom uppstod en rörelse, som sedan på ett möte för drygt 100 år sedan – i Helsingfors av alla ställen i Svenskfinland – skapade de fungerande ramarna kring Åbo Akademi. Här försöker jag avsluta tillbakablickandet, men också för att se framtiden måste man ibland kasta en blick bakåt.

Det är visserligen ibland svårt och utmanande att se klart in i framtiden, men en sak är alldeles säker: det är i framtiden de stora utmaningarna finns och de finns på alla upptänkliga – och antagligen på många oupptänkliga – plan.

Vi har idag flera orsaker än kanske någonsin tidigare att blicka framåt, att försöka förstå vad som döljer sig i framtidens dis. Men innan jag ger mig på det här framtidsäventyret vill jag med största tydlighet slå fast en grundläggande tes:

Finland klarar sig inte utan Europa och Europa klarar sig inte utan oss!

Jag har vridit och vänt på den här formuleringen och utmaningen ända sedan jag var den enda utrikesredaktören på gamla Aktuellt – ni kanske kommer ihåg: Klockan är 17:30 och det är dags för Aktuellt – som egentligen var intresserad av varthän Europa var på väg. Mina kolleger var intresserade av de stora sakerna: av Latin-Amerika, av Förenta staterna, av Afrika, av Indien. Min första resa som utrikesredaktör gick till Woensdrecht i Nederländerna.

De europeiska utmaningarna är – egentligen – inte svåra att förstå. En hastig blick på kartan över hur Europa såg ut när min morfar kom med förslaget om att på nytt grunda Åbo Akademi, visar ett Europa ”i stora stycken”, ett Europa dominerat av europeiska stormakter som några århundraden tidigare hade kastat sig ut i erövringståg över hela världen. Tio år efter notisen i Åbo Underrättelser skulle detta Europa och den av européer erövrade världen – i en lång, mödosam och smärtfylld process – delas upp i trasiga och ibland ohållbara bitar.

Den här uppdelningen skedde huvudsakligen genom krig och med fruktansvärda människoooffer. Också den intellektuellt förblindade borde se, att en återgång till uppdelningarnas nationalistiska konkurrens, till dess uteslutande logik och fiendskap är mer än en ödesdiger fälla för vår kontinent.

I två tidigare skeden har Förenta staterna kommit till Europas undsättning, men till och med en förblindad idiot borde inse att den tiden – den undsättningen – nu håller på att sjunka ner under tidens horisont. Och vi borde – eller måste – fråga oss varför.

Det är en del av allt det, vi försöker svara på!

Alla stora och styrande processer i dagens värld är på något sätt globala. Det ställer oss i sin tur omedelbart frågan om hur vi klarar av att påverka dem. I det undanskymda småstatsperspektivet är det alltid lockande att med en gnutta självförakt se sig omkring. Och ibland råkar man också på den internationella arenan ut för besserwissrar, som så oerhört gärna vill visa oss till en mera undanskymda plats och där sitta vackert och tiga.

I det skedet brukar jag ställa dem en liten kontrollfråga: Känner de till något annat land som blev självständigt för 101 år sedan, som genomlevde ett inbördeskrig, slogs mot Sovjetunionens armé, skapade sig ett välfärdssamhälle och anslöt sig till Europeiska Unionen, inte för att sitta på sista raden utan för att stå upp för sina ideal och för en hägrande framtid.

Begynnelsen är som lånad ut texten i Vasa marsch: ur armod och ur ödemark vi växte stark...

I de här diskussionerna brukar Finland belönas med en nick, en nick som egentligen betyder "jo vi visste det nog, men vi glömmer så lätt".

För våra samtida stora ödesfrågor finns i huvudsak två olika svar: Det pessimistiska: "vi flyter som en puh-pinne i tidens virvlande ström". Eller det optimistiska: "vi har ett roder som hjälper oss att undvika både farliga grund och stillastående bakvatten".

Vi kan börja med klimatuppvärmningen. De senaste rapporterna – från IPCC och två från Förenta staterna – visar entydigt att vi måste göra någonting. Men genast inställer sig ett antal besvärliga frågor. Om Donald Trump inte är med, om Vladimir Putin inte är med, om Kina

egentligen inte är med, om Indien inte är med, vad lönar det sig då för oss att ens försöka?

Hur låter motargumenten?

Den atmosfäriska uppvärmningen är ingenting som plötsligt stannar när vi ha nått punkten +1,5 eller +2 grader. Det är en fortlöpande process, som under alla omständigheter kommer att tvinga mänskligheten till nya ansträngningar. Och egentligen ser vi redan tendenserna. En av de amerikanska rapporterna hade mycket åskådliga uppgifter om hur utvecklingen i CO₂/capita går. Kina är snart uppe i samma siffror som EU28. EU28 är alltså den enda stora ekonomin som kan uppvisa en någorlunda hållbar utvecklingslinje.

Vad betyder det i praktiken? Det betyder att vi håller på med att utveckla teknologier som är mera hållbara. Vi skaffar ss alltså lite på sikt konkurrensfördelar, som i framtidens värld kommer att vara vägvisande.

Och i det här sammanhanget en lite bit ur verkligheten. Vi har en tendens att tro, att Kina tar över världen. Jag tror att det är en allvarlig felberäkning. Och jag skall ge er ett exempel: I Kina tillverkar man per år 38 miljarder kulspetspennor. Det är 80 procent av världsproduktionen. Och när vi plockar fram vår kulspetspenna och tittar på den, uppfattar vi den kanske inte som high-tech. Men det finns en liten, liten del som är high-tech – själva kulan. 90 procent av alla kulor för dessa 38 miljarder pennor importeras från Japan, Tyskland och Schweiz.

Det här försprånget gäller också oss – och vi måste slå vakt om det.

Är det teknologiska försprånget viktig? I den ibland ganska förtvivlade klimatdebatten finns det en linje, som egentligen utgår ifrån att vi enbart klarar av utmaningen genom att radikalt avstå från vår välfärd. Uppriktigt sagt tror jag inte på den hållbarheten. Det är inte logiskt hållbart, det är inte socialt hållbart och det är inte ekonomiskt hållbart. Det är därför inte heller klimatmässigt hållbart!

Största delen av CO₂-utsläppen kommer från energiproduktion, från tung industri och från transport. Enbart genom att lägga om de här grundläggande funktionerna i våra samhällen, klarar vi utmaningen. Men det kommer att kräva mera energi, mera energi tillverkat på ett hållbart sätt.

Vi ska visserligen också klara av att ställa oss frågan: kan vi leva på annorlunda omständigheter? Vad klarar vi av att avstå ifrån, och i så fall från vad och på vilket sätt?

Så fort vi ställer den frågan uppstår det ett antal följdfrågor. I min barndom fanns det snart sagt en mjölkbutik och en kolonialvarubutik i varje kvarter. Urvalet på hyllorna var mycket begränsat och det mesta man köpte fanns i lösvikt. I den världen behövdes det ingen bil. Idag ser vår värld – lindrigt uttryckt – ganska annorlunda ut.

För att vara någorlunda trovärdiga i den här diskussionen måste komma med alternativa lösningar. De kommer att finnas – nästan bakom hörnet: den självgående elektriska bilen, som sköter uppköpen för oss. Men för att det ska lyckas behöver vi en ackumulatorindustri och en dataindustri, som förser oss med utrustningen. Den lösningen förutsätter antagligen också att våra kylskåp och skafferier "vet" vad som finns där och vad vi behöver.

Där inställer sig nya frågor. Litar vi på "systemet" som kollar våra skafferier. Och erbjuder "systemet" oss tillräcklig datasäkerhet för att vi ska klara av att lita på det. Frågan om tillit kommer alltså igen att vara en av utvecklingens mest grundläggande frågor. Det var tilliten som gjorde att den liberala demokratin klarade sig i konkurrensen med auktoritära system. Så kommer det också att vara i fortsättningen. Demokrati ger alltså konkurrensfördel.

Men tillbaka till de stora globala och internationella utmaningarna. Det är en gammal sanning att den teknologiska utvecklingen kräver större och större marknader. Karl Marx skrev för över 100 år sedan om "produktivkrafternas utveckling" och på just den punkten har han många och mycket olika efterföljare. Vi kommer alltså inte ifrån en allt mera global produktion och det ställer oss också inför nya utmaningar.

Den globala produktionen är inte enbart – eller ens huvudsakligen – en produktion med billig arbetskraft. I våra mest vardagliga uppköp gör vi också val. Ibland på goda grunder, ibland mera på basen av slentrian eller okunskap. I just det sammanhanget kan vi utveckla en gammal folkvisdom: vi är inte så rika att vi hade råd att fatta köpbeslut om kvalitativt dåliga varor.

Kvalitet är att spara! Och kvalitet finns på många olika plan. Det gäller maten vi äter, det gäller kläderna vi bär, det gäller husen vi bor i, det gäller – kanske framförallt – utbildningen vi får.

Kvalitet är att spara på jordens resurser! Kvalitet är att slå vakt om vår natur! Kvalitet är att sortera vårt avfall! Kvalitet är medvetande!

Och just i detta medvetande finns ytterligare en utmaning! Vi har under de senaste åren fått erfara att jordens rikaste och mäktigaste stat plötsligt har övergått till att ledas med 140 tecken i ett Twitter-meddelande. Kvaliteten i ledarskapet blev inte mycket bättre av att Twitter – ställd inför den här utmaningen – ökade antalet tecken till 240.

Men varför sjunker plötsligt ett kulturland till twitter-meddelandenas intellektuella subnivå? Det kan inte vara rappheten i formuleringarna eller det överglänsande sinnet för humor! Men det måste finnas en orsak och jag är övertygad om att den orsaken på sätt och vis hänger ihop med Åbo Akademi!

Under de senaste decennierna har vi då och då talat om informationsöverflödet – om Information Overflow. Det är ett allvarligt och intressant problem som jag kanske borde ägna mig åt under de återstående minuterna.

Största delen av de lite äldre, dvs av dem som är lite yngre än jag och mera i ålder med mina första barn, växte upp med att en tidning damp in genom postluckan eller lades i postlådan bakom hörnet. Samma generationer växte också upp med radionyheter på morgonen och Aktuellt 17:30. Men redan på 1980-talet började vi se en förändring i läsar- och lyssnarvanorna.

Det handlade om en jättestor förändring som drabbade oss på minst två olika plan.

Tidigare var det alltså inte vi själv som valde när nyheterna och förklaringarna kom. De lades fram framför oss av andra operatörer, av tidningarnas redaktörer och aktuells redaktionssekreterare (i något skede alltså också av mig). Det skapade eller vidmakthöll samtidigt en viss kollektiv kunskapsbank, en gemensam referensram.

Nu är vi inne i en utveckling, som kommer att göra oss allt mera individuella och det innebär andra utmaningar.

Ser vi bara oss själva eller förmår vi i detta virrvarr av individ och information också se vår näste, våra bröder och systrar bakom alla horisonter.

Men förändringen hade också en annan dimension. Plötsligt bestämdes inte innehållet från kände och på något sätt legitimerade redaktioner utan av ett globalt och gränslöst – och ofta hänsynslöst – system och av våra mer eller mindre upplysta val.

Jag hoppas att ni alla förstår – och känner (det handlar alltså inte enbart om rationell kunskap utan om emotionell magkänsla) – vilken enorm förändring det är. Den hotar vår lilla ankdam, den hotar vår nationella identitet, men den hotar framförallt den ordnade kunskapens sega strukturer.

Och förstå mig rätt. Största delen av mitt liv har jag varit en kunskapsfreak. Jag har som barn suttit och läst Nordiska familjebok och Bonniers konversationslexikon och Stora focus och jag har med lust och glädje kastat mig in i Internets stora upptäcktsfärd. Men där finns en stor fara – den osammanhängande världsbildens horisontlösa vidd.

Inför den känner normala människor trötthet. I det oändliga utbudet väljer de en liten skiva av trygghet. Det är som ett litet isblock som lossnar och driver ut på kunskapens hav. Och det kanske smälter bort under dig.

Det är här den allmänbildande skolan och upplysningsuniversitetet igen träder in på skådeplatsen. Det är här alla trådarna från våra globala utmaningar knyts samman. Utan den allmänbildande skolan och upplysningsuniversitetet, utan de hängivna lärarnas insatser – och utan politikernas ödmjukhet inför utmaningarnas storhet – klarar vi inte av naturens, klimatets, globaliseringens och det mänskliga varats utmaningar!

Det handlar alltså om att finna det 21. århundradets humanism, en humanism som förstår att förena verklighetens olika kunskapsnivåer, en humanism som förstår sammanhangen mellan vardagens förtroende, medborgarnas värv, företagens utmaningar, naturens och jordens begränsningar och tidens hårda villkor.

Vi behöver dagens humanism, en humanism som inte skapar konstruerade motsättningar mellan humanistiska och mänskliga idealen och den i rasande takt sig utvecklande teknologin och våra ekonomiska och ekologiska ramar. Det är en utmaning för vilket universitet som helst. Det är en hundraårsutmaning för Åbo Akademi!

Behöver vi något större och något ädlare mål?